

L'ESMOLADA ERUPCIO

FUSTERIANA

Baltasar PORCEL

CENTENARI
DE MOSSÈN ALCOVER

EDITORIAL MOLL

Plaça de Catalunya, 12-11-55

1411 Aragó, 390 - BARCELONA
Apartat de Correus 1.525
TELEF: 85784
Telefons:
225 85 24 - 225 48 65 - 225 44 87
Tallers:
"Publicaciones Neumadas, S. A."
Aragó, 390 - Barcelona-13
Teléfono local: R. 23113-66

Al Sr. Joan Fuster
Barcelona

Distingit senyor:
Supose que l'auto Sençia Sumner no va dir
que el vostre original sobre "El descobriment de la realitat" ja feia al
gües setmanes que és a censura. Supose no ens hán contestat, però
esperem que ja no tardarem gaire, i si és així el vostre llibre se-
guirà de la "Biblioteca de la Caixa".

... una urgència resoldre el
er això un apor-
ta pensat pous-
sues maneres) i
claro: vós als or-
treus.

re, un solista

Una nova adreça:

... nisme
men-
per els
crític
t, pua
i aca-

... una, estrany Joan. Provaria fer el teu retrat
a to amb la sinceritat que s'ent potem - captant el - cap
e d'altres papallones entremés - per la tua obra.

Pel que es pugui dir, el teu treball és
Ten

Damià Pons, Josep Salord (eds.)

Joan Fuster i les Illes Balears

PUV
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

CÀTEDRA JOAN FUSTER

DIRECTORA DE LA COL·LECCIÓ

Carme Gregori

(directora de la Càtedra Joan Fuster)

CONSELL EDITORIAL

Antoni Furió, Gonçal López-Pampló,

Andreu Sentí, Vanessa Vidal

COMITÈ CIENTÍFIC

Ferran Carbó, Tobies Grimaltos,

Manuel Pérez Saldanya, Vicent Simbor

Joan Fuster i les Illes Balears

Damià Pons i Josefina Salord (eds.)

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Aquest volum ha comptat amb la col·laboració de
l'INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA

*Aquesta publicació no pot ser reproduïda, ni totalment ni parcialment,
ni enregistrada en, o transmesa per, un sistema de recuperació d'informació,
en cap forma ni per cap mitjà, sia fotomecànic, fotoquímic, electrònic,
per fotocòpia o per qualsevol altre, sense el permís previ de l'editorial.*

Coberta:

© Fotografia central, Arxiu Fotogràfic Joan Fuster:

Conversaciones Poéticas de Formentor (1959). D'esquerra a dreta:
J. M. Palau, Francesca Moll, Esteban López, Joan Fuster, Blai Bonet,
Marià Villangómez, Llorenç Moyà, Aina Moll i Llorenç Vidal

© Correspondència, Biblioteca de Catalunya. Barcelona:

D'Aina Moll (Editorial Moll) a Joan Fuster del 12 de febrer de 1955.

De Llorenç Villalonga a Joan Fuster del 12 de febrer de 1963.

De Blai Bonet a Joan Fuster del 28 d'abril de 1963.

© Articles, Centre de Documentació Joan Fuster:

Joan Fuster (1962): «Centenari de mossèn Alcover», *Pont Blau*, 116, p. 231.

Baltasar Porcel (1968): «L'esmolada erupció fusteriana», *Tele-Estel*, 90, p. 3.

© De la present edició:

Universitat de València, 2025

www.uv.es/publicacions

publicacions@uv.es

Institut Menorquí d'Estudis

www.ime.cime.es

info.ime@cime.es

Coordinació editorial: Maite Simón

Disseny de l'interior: Inmaculada Mesa

Maquetació i disseny de la coberta: Celso Hernández de la Figuera

Correcció: Enric Izquierdo

ISBN (IME): 978-84-10036-10-9

ISBN (PUV): 978-84-1118-654-4 (paper)

ISBN (PUV): 978-84-1118-655-1 (ePub)

ISBN (PUV): 978-84-1118-656-8 (PDF)

DOI: <https://doi.org/10.7203/PUV-OA-9788411186544>

Edició digital

Índex

<i>Introducció</i> , per Damià Pons i Josefina Salord.....	11
--	----

I. ELS VINCLES

JOSEFINA SALORD RIPOLL

<i>Joan Fuster i els seus corresponents illencs: una cartografia fusteriana insular</i>	25
---	----

PERE ROSSELLÓ BOVER

<i>Joan Fuster i Mallorca</i>	51
-------------------------------------	----

ISIDOR MARÍ

<i>Joan Fuster i les Pitiüses</i>	57
---	----

MARIBEL RIPOLL-PERELLÓ

<i>Els temes lul·lians de Joan Fuster</i>	65
---	----

MARIA ANTÒNIA PERELLÓ FEMENIA

<i>L'Escola Mallorquina segons la visió de Joan Fuster</i>	75
--	----

MARIA-PILAR PEREA

<i>Antoni M. Alcover sota el prisma de Joan Fuster</i>	113
--	-----

PERE ROSSELLÓ BOVER

<i>Joan Fuster i Miquel Dolç</i>	127
--	-----

JOSEP M. QUINTANA

<i>Joan Fuster, Nicolau M. Rubió i Joan Sales, una relació triangular</i>	149
---	-----

MARIA ANTÒNIA PERELLÓ FEMENIA

L'amistat intel·lectual entre Joan Fuster i Josep M. Llompart 173

GABRIEL ENSENYAT PUJOL

Joan Fuster i Josep Melià..... 205

VICENÇ M. ROSSELLÓ I VERGER

El meu Joan Fuster..... 227

II.

UNA MIRADA MENORQUINA SOBRE JOAN FUSTER

EMILI PONS I CARRERAS

Joan Fuster, de la postguerra a l'autonomia 235

JOEL BAGUR I MELLINAS

Joan Fuster i els Països Catalans: la convicció d'un escèptic .. 265

MIQUEL ÀNGEL CASASNOVAS CAMPS

La història en el substrat de l'obra de Joan Fuster..... 281

NEL MARTÍ

Joan Fuster i el recobriment de la catalanitat menorquina .. 309

PERE GOMILA

L'obra poètica de Joan Fuster..... 343

ISMAEL PELEGRÍ I PONS

Assajar Fuster 371

ANTONI-JOAN PONS PONS

*Joan Fuster, historiador de la cultura: el problema de la
Decadència*..... 391

JOSEFINA SALORD RIPOLL

*Joan Fuster i Albert Camus: la confluència de l'intel·lectual,
l'assagista i el traductor*..... 417

III.
EN DIÀLEG:
ARTICLES DE JOAN FUSTER

1. <i>Poemes dedicats a les Illes Balears i als seus escriptors</i>	451
2. <i>Cataluña desde Colombia</i>	458
3. <i>L'hora verda, per Jaume Vidal Alcover</i>	462
4. <i>El mundo de Lorenzo Villalonga</i>	465
5. <i>Ramon Llull</i>	468
6. <i>Raimundo Lulio y Valencia. La primera edición del Blanquerna</i>	474
7. <i>Virgilio y nosotros [Eneida]</i>	477
8. <i>Conversación con Miquel Dolç</i>	480
9. <i>Las Conversaciones Poéticas de Formentor</i>	484
10. <i>Poetas en Formentor</i>	487
11. <i>El I Coloquio Internacional sobre Novela</i>	490
12. <i>De Elche a Morella con mosén Alcover</i>	493
13. <i>Lulio, en pie</i>	497
14. <i>Un canónigo tesorero [Antoni M. Alcover]</i>	500
15. <i>El «Marcial» de M. Dolç</i>	507
16. <i>Memòria de Rusiñol</i>	510
17. <i>Solnegre, de Porcel</i>	512
18. <i>Llompart, poeta</i>	514
19. <i>Libros catalanes. Novelas y cuentos [Nicolau M. Rubió]</i>	516
20. <i>No ho sap ningú, por Nicolau Mª Rubió</i>	519
21. <i>Laurel para un canónigo</i>	521
22. <i>Aristocracias insulares</i>	525
23. <i>Centenari de mossèn Alcover</i>	529

24. <i>Novel·listes insulars</i>	540
25. <i>El buitre de Miramar</i>	544
26. <i>Pròleg</i> [a <i>Els escorpins</i> (1965), de Baltasar Porcel].....	548
27. <i>Las islas con su voz</i> [<i>La literatura moderna a les Balears</i> , de J. M. Llompart]	553
28. <i>Un ruego a los lulistas</i>	557
29. <i>Nuevos y viejos papeles de Llorenç Villalonga</i>	561
30. <i>Editoriales periféricas</i>	564
31. <i>Memoria de «Raixa» y otras cosas</i>	566
32. <i>Pròleg</i> [a <i>Els mallorquins</i> (1967), de Josep Melià]	568
33. <i>Una obra monumental</i>	579
34. <i>Informaciones sobre el catalán</i>	581
35. <i>Llull, su culto y el clero</i>	585
36. <i>Sant Llull</i>	591
37. <i>El asunto de Bearn</i>	593

IV. EN DIÀLEG: ARTICLES SOBRE JOAN FUSTER

1. LLORENÇ VILLALONGA	
1. <i>Un reciente libro de Joan Fuster</i>	601
2. <i>Luz y tinieblas</i>	603
3. <i>El Diccionario para ociosos de Joan Fuster</i>	605
2. MIQUEL DOLÇ	
1. <i>La magnífica labor de J. Fuster</i>	609
2. <i>La poesía y la crítica de J. Fuster</i>	611
3. <i>Escolios a nuestra crítica. Inconfortable actitud de Joan Fuster</i>	615

4. <i>Una contraseña realista. Joan Fuster ante el País Valenciano</i>	620
5. <i>Tras las huellas de la historia integral. La Literatura Catalana Contemporània de Joan Fuster</i>	626
6. <i>Una recuperación necesaria. Retorno a los textos medievales catalanes</i>	631
7. <i>La virtud de la permeabilidad. Los ensayos de Joan Fuster</i>	637
3. JOSEP M. LLOMPART	
1. <i>Joan Fuster: Nosaltres, els valencians</i>	643
2. <i>Qüestió de noms</i>	648
3. <i>Joan Fuster o l'honor del País Valencià</i>	654
4. <i>L'home de la màscara. Ha mort Joan Fuster</i>	656
4. BALTASAR PORCEL	
1. <i>La obra de Fuster</i>	663
2. <i>Joan Fuster, indagador</i>	665
3. <i>Joan Fuster y la medida del hombre</i>	678
4. <i>La polémica en torno a Bearn. Villalonga, el bilingüismo</i>	687
5. <i>Una imagen que permanece viva</i>	692
6. <i>El legado de Fuster</i>	693
5. ANTONI SERRA	
1. <i>El escepticismo y los Países Catalanes</i>	695

Introducció

I.

Aquest llibre és, de fet, la cloenda «natural», tres anys després, de la commemoració a les Illes Balears, al costat del País Valencià i de Catalunya, de l'any dedicat a Joan Fuster en l'única clau possible, ara sí, dels Països Catalans perquè, com ell mateix va afirmar el 1983, «encara que no m'agradi parlar de “pàtries”, podem dir que, per a nosaltres, la nostra pàtria és la nostra llengua». Amb aquesta llengua que era la seva pàtria, Fuster va escriure unes vuitanta obres i una part considerable dels prop de tres milers d'articles que va publicar a editorials, a revistes i a diaris de València, de la Ciutat de Mèxic, de Palma, de Barcelona i de Madrid. A partir de 1948, amb *Sobre Narcís*, un aplec de poemes, i fins l'any mateix de la seva mort, Fuster va demostrar que la seva curiositat intel·lectual era insaciable i que la seva destresa com a escriptor gairebé no tenia límits. El ventall temàtic i de gèneres de l'obra que va escriure és amplíssim: poeta i crític literari; historiador de la societat i de la política, de la llengua i la cultura; articulista d'opinió; sociolingüista; assagista; analista de la qüestió nacional dels valencians; aforista; observador perspicaz de la realitat contemporània, tant de la més pròxima com d'aquella que era comuna a tot el món europeu...

El cas de Joan Fuster no és el d'un intel·lectual olímpic. A més de la seva extensa obra literària, cal valorar també la tasca infatigable que va desplegar, alhora com a guia i com a manobre, amb

l'objectiu de crear una xarxa civil i política que treballàs per fer possible un País Valencià i una llengua i una cultura catalanes que nacionalment tinguessin un estat de plenitud. Fuster organitzà seminaris per a la formació del jovent, impulsà la creació de revistes i editorials, pronuncià desenes i desenes de conferències i d'intervencions públiques en actes massius de mobilització social, estigué predisposat a escriure el llibre que en cada moment pogués ser més útil per a crear consciència de país i per a empènyer cap endavant el projecte col·lectiu del redreçament nacional valencià i el del conjunt dels Països Catalans. Més enllà del valor immens de la seva obra, hi ha un altre fet que el converteix en el valencià més important del segle XX. Gràcies en gran manera al seu impuls i als seus llibres, especialment de *Nosaltres, els valencians*, a partir de la dècada dels seixanta el País Valencià ha passat a ser un protagonista capdavanter molt qualificat de la cultura catalana global. Al llarg de més d'un segle, la cultura d'expressió catalana al País Valencià havia estat diglòssica, precària, subalterna i incompleta. A partir de Fuster, i fins a l'actualitat, una part molt substancial dels nostres millors novel·listes i poetes, historiadors i assagistes, sociolingüistes i filòlegs, editorials i revistes, cantants i gent de teatre, artistes i científics, són d'origen valencià. És una situació que té el seu únic precedent en el segle XV, el gran segle de la literatura catalana medieval, amb els valencians Ausiàs March, Joanot Martorell, Jaume Roig, Isabel de Villena i Joan Roís de Corella. Sobre tots aquests autors, Fuster en va elaborar estudis molt erudits que incloïen interpretacions innovadores d'una gran perspicàcia.

Aquest és el Joan Fuster que ens sorprèn i ens admira. Tan capaç d'editar textos i autors medievals com de fer lectures crítiques de l'obra d'alguns dels nostres més grans escriptors del segle XX, per exemple de Josep Pla i de Salvador Espriu. Tan capaç de parlar del fenomen del bandolerisme del XVII com de la cultura de masses de la segona meitat del XX. Tan capaç de dedicar un article a tot el que representava l'aspirina com a producte benèfic generat pel

desenvolupament científic com de tractar de les frustracions que va originar el procés autonòmic en els valencians més conscients.

A Joan Fuster sobretot li agradava definir-se com un escriptor d'idees. I, desmitificador com era, fins i tot les podia acabar considerant com a poca cosa més que municipals, o sigui, d'estar per casa. És un cas evident de falsa modèstia i d'autoironia. Certament, Fuster va ser un gran assagista i intel·lectual europeu, equiparable als més rellevants de la segona meitat del segle XX. Fou un lliurepensador que va dur a terme, sense les crosses del dogmatisme i dels apriorismes, una reflexió profunda sobre la condició humana, tant en la seva dimensió més permanent com en la més contingent. L'ombra allargada d'Erasme de Rotterdam i de Montaigne, d'Albert Camus i de Bertrand Russell va aixoplugar les seves millors meditacions i opinions. La matèria d'aquestes va ser semblant a la que podem trobar en els assagistes europeus de la postguerra mundial.

Un intel·lectual europeu profundament arrelat en la seva llengua i cultura i en el seu país, un país nacionalment incert, aquell País Valencià que d'ençà del segle XVIII ha estat víctima del procés de subordinació política i de despersonalització identitària que li ha imposat l'Estat castellano-espanyol que el té sota el seu domini. Amb la voluntat de contribuir a superar aquesta situació tan adversa i tan insatisfactòria, Fuster va escriure *Nosaltres, els valencians* (1962). La seva intenció fou la de respondre la pregunta següent: «què som, i per què som com som». Va trobar la resposta en el llibre de la història: en el moment fundacional del segle XIII i en el consegüent repoblament del Regne de València. Ser valencians a partir d'aquell moment va implicar ser posseïdors de la catalanitat com a tret constituent. I ha continuat essent substancialment així encara que al llarg del procés històric de més de set segles hi hagi hagut interferències i desvirtuacions, mutilacions i substitucions. Amb *Nosaltres, els valencians* va iniciar-se un cicle historicopolític que segueix tenint continuïtat per als valencians, un cicle d'una

gran fecunditat cultural i d'una expectativa d'esperança de reconeixement nacional.

A *Nosaltres, els valencians*, amb l'afegit del precedent de la *No-tícia de Catalunya* de Jaume Vicens Vives (1954), Josep Melià i Andreu Murillo hi trobaren el principal estímul i el model vàlid per escriure, respectivament, *Els mallorquins* (1967) i *Els menorquins* (inèdit), dos exercicis d'autoconeixement que tenien la intenció de desvetllar la consciència històrica i identitària dels nostres conciutadans illencs, amb l'afany que d'aquest desvetllament, se'n derivàs una afirmació de la nostra catalanitat genuïna i també la voluntat de lluitar pel nostre autogovern. L'historiador Gabriel Ensenyat, amb el seu llibre *Fuster i els mallorquins*, publicat dins l'Any Joan Fuster, ha interpretat que el *Nosaltres* de Fuster va servir d'agent activador d'un bon nombre dels debats identitaris que es produïren a la Mallorca del tardofranquisme.

Abans del lligam entre Fuster i Melià, l'escriptor de Sueca ja havia tingut una gran vinculació amb les Balears. Amb els seus corresponents illencs (Francesc de B. i Aina Moll, Francesc de Sales Aguiló, Miquel Dolç, Josep M. Llompart, Llorenç Villalonga, Nicolau M. Rubió i Tudurí, Maria Villangómez, Baltasar Porcel...) hi va intercanviar uns tres centenars de cartes. L'Editorial Moll va publicar cinc títols de Fuster. Va venir a Mallorca els anys 1954, 1959 i 1968 per a participar en els Jocs Florals de Mallorca, en les Converses Poètiques de Formentor i en el Contuberni de s'Arracó. Fuster va escriure desenes d'articles sobre escriptors illencs, de Llull a Porcel. Un dels que més atenció i valoració positiva li varen merèixer va ser el gran poeta Miquel Costa i Llobera, del qual el mateix 2022 es va commemorar el centenari de la mort. Per a Fuster, la poesia de Costa era una mostra d'excel·lència del català literari. I igualment una bona partida d'escriptors illencs parlaren de Fuster. Un agermanament de cor i de fet entre l'intel·lectual valencià i les Balears. Un agermanament alhora personal i col·lectiu, un vincle entre diferents joncs que troben en la corda de la unitat

la seva fortalesa. Aquesta és la metàfora que va usar Ramon Muntaner el segle XIV per parlar de la unitat profunda de les terres de llengua catalana. L'exemple de la mata de jonc és el símbol que va usar Fuster per a referir-se als Països Catalans, unitat i diversitat, i un repte comú compartit: la voluntat de garantir la nostra perdurabilitat com a subjectes històrics nacionalment complets.

II.

La declaració de l'Any Joan Fuster pel Govern de les Illes Balears el gener del 2022 es va marcar el doble objectiu de dur al present el coneixement viu de la seva vasta obra i d'aprofundir en les seves relacions insulars. Per assolir-los, va comptar d'entrada amb la col·laboració entusiasta d'una xarxa formada per les principals institucions polítiques, acadèmiques i culturals, a més dels intercanvis amb d'altres de Catalunya, del País Valencià i de les que treballen en el marc complet dels Països Catalans. El coneixement dels diferents vessants de l'obra de Joan Fuster es va estendre gràcies a iniciatives diverses adreçades a un públic ampli,¹ de les quals caldria destacar les múltiples conferències i jornades, en què van participar reconeguts estudiosos fusterians de fora però també de dins de les nostres Illes. En el primer cas, s'han de destacar els cicles mallorquins «Els dijous fusterians» (amb Antoni Furió, Francisca Lladó, Gustau Muñoz, Joan Francesc Mira, Pere Roselló Bover i Enric Sòria), i «Els dimecres fusterians» (amb Empar Marco, Antoni Mollà i Vicent Pitarch); l'eivissenc i formenterer (amb Núria Cadenes, Isidre Crespo, Bernat Joan, Gemma Pasqual, Vicent Pitarch i David Ventura), i el menorquí (amb Salvador Ortells, Xavier Pla, Vicent Pitarch i Enric Sòria). En el segon

1. Per a una visió més detallada, vegeu la crònica de Salord (2024).

cas, van ser tres les jornades acadèmiques que es van dur a terme: «Joan Fuster a la UIB» i «Llegir Joan Fuster» a Mallorca (amb Maria Conca, Gabriel Ensenyat, Carme Gregori, Antoni Marimon, Salvador Ortells, Vicent Pitarch, Jesús Revelles, Josefina Salord i Vicent Simbor), i «Una mirada menorquina sobre Joan Fuster», amb Gustau Muñoz fent la conferència inaugural i en què el gruix més destacat de ponències va anar a càrrec de membres de l'Institut Menorquí d'Estudis, que n'era coorganitzador.

Si aquestes darreres jornades responien a la voluntat d'incorporar nous estudiosos de l'obra fusteriana des d'una perspectiva menorquina, el segon gran objectiu de l'Any Joan Fuster a les Illes Balears –el de posar en relleu la relació que hi va mantenir aquest intel·lectual– es va concretar principalment amb la creació de nous continguts sobre els «vincles» amb autors insulars tant si es tractava de relacions mantingudes en diferents etapes de la seva trajectòria com del fet que Joan Fuster els hagués convertit en objecte destacat del seu interès. A més, per evidenciar-ne el «diàleg» obert, es van recuperar els poemes i els trenta-sis articles de Joan Fuster de temàtica insular, als quals se'n van afegir vint-i-un sobre ell d'escriptors destacats com Llorenç Villalonga, Miquel Dolç, Josep M. Llompart o Baltasar Porcel. Tots aquests textos van trobar el seu lloc primer a la web institucional, al costat tant del programa d'actes, amb els concursos adreçats a estudiants i l'exposició itinerant de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua «Joan Fuster: una vida il·lustrada» –comissariada per Salvador Ortells i completada amb tres nous panells de la seva relació amb les Illes Balears– com dels materials creats *ad hoc* sobre Joan Fuster i la seva obra, i els enllaços externs d'interès més rellevants.

III.

El llibre *Joan Fuster i les Illes Balears* fa real el desig congriat al llarg del 2022 de deixar constància en forma de llibre de les principals aportacions en clau insular que va llegar l'Any Joan Fuster a les Illes Balears perquè es pugui convertir en una eina permanent de lectura i, sobretot, de relectures que l'enriqueixin i el completin. Estructurat en quatre grans apartats, el primer, «Els vincles», compta amb onze articles, el primer dels quals, «Joan Fuster i els seus corresponsals illencs», vol oferir «una cartografia fusteriana insular», desglossada per Pere Rosselló pel que fa a Mallorca –i, en particular, a la participació de l'escriptor de Sueca en els projectes dels intel·lectuals mallorquins dels anys cinquanta– i per Isidor Marí pel que fa a les Pitiüses. Els tres següents, de Maribel Ripoll, Maria Antònia Perelló i Maria-Pilar Perea, analitzen la visió particular fusteriana de Ramon Llull, dels poetes de l'Escola Mallorquina i d'Antoni M. Alcover, mentre que els tres següents –de la mà de Pere Rosselló, Josep M. Quintana i Maria Antònia Perelló– s'enfronten a la relació mantinguda amb Miquel Dolç, Nicolau M. Rubió i Josep Maria Llompart. Clouen aquest primer apartat dos articles: el de Gabriel Ensenyat sobre l'impacte que el Joan Fuster de *Nosaltres, els valencians* va tenir en el mallorquí Josep Melià, i el memorialístic del geògraf Vicenç Rosselló, que rememora la col·laboració i el lligam d'amistat amb Joan Fuster. Els lectors, a més, poden allargar externament la nòmina de relacions insulars amb articles com el de David Ginard (2009) «Des de “Fora Mallorca”. Contribució a l'epistolari de Francesc de Sales Aguiló a l'exili», amb la correspondència publicada amb Francesc de B. Moll, Aina Moll (Fuster 2002: 63-292) i Llorenç Villalonga (Fuster 1997: 221-247) així com amb els mateixos articles editats en aquest llibre de Joan Fuster, Llorenç Villalonga, Baltasar Porcel i viceversa.

El segon apartat, «Una mirada menorquina sobre Joan Fuster», ofereix les ponències d'estudiosos de l'illa que, a les jornades de l'Institut Menorquí d'Estudis, van afrontar els diferents vessants de l'obra fusteriana desafiant la manca d'una especialització prèvia en l'autor de Sueca des de la voluntat d'eixamplar-ne els ressons acadèmics territorials. Encapçalades per la més general d'Emili Pons de contextualització històrica i social de la seva trajectòria «de la postguerra a l'autonomia», les tres següents de Joel Bagur, Miquel Àngel Casasnovas i Nel Martí es mantenen en l'àmbit més historiogràfic. El primer, més assagístic, reprèn el tema de la proposta de nomenclatura nacional a «Joan Fuster i els Països Catalans: la convicció d'un escèptic» per destacar, primer, la rellevància d'un text primerenc, l'*Apèndix* fusterià –no incorporat a les seves *Obres completes*– al llibre de Josep Armengou de Berga *Justificació de Catalunya* (1958); segon, la no concreció de les propostes de Joan Fuster en l'àmbit de la política de partits des de la frustració dels anys vuitanta, i, finalment, la necessitat de dur-les a un present mancat. Miquel Àngel Casasnovas exposa i argumenta de manera rigorosa el lloc de «La història en el substrat de l'obra de Joan Fuster». D'aquí que després d'haver establert la seva plena condició d'historiador *malgré lui* i analitzat l'ús que fa de la història com a arma de combat polític i social, se centri en el Fuster creador d'un nou relat històric sobre el País Valencià i en la seva projecció en la historiografia valenciana i fins balear per acabar amb un breu balanç del llegat historiogràfic de Joan Fuster en el moment present. Finalment, Nel Martí es detura en la conseqüència més determinant de la projecció fusteriana en la historiografia menorquina, representada per Andreu Murillo, a «Joan Fuster i el recobrament de la catalanitat menorquina». Abans, però, de centrar-se en la influència fusteriana en l'obra de l'historiador maonès i, més en concret, en la seva obra inèdita *Els menorquins*, incorpora, d'acord amb el títol, els grans referents de la catalanitat menorquina abans i després de *Nosaltres, els valencians*.

Els textos de Pere Gomila, Ismael Pelegrí, Antoni-Joan Pons i Josefina Salord tracten de l'obra literària de Joan Fuster com a poeta, assagista, historiador de la cultura i traductor d'Albert Camus. El primer, amb el coneixement de bon lector de poesia i el criteri i la sensibilitat del seu ofici poètic, analitza —després de marcar les grans línies del context literari valencià a la postguerra— els sis poemaris publicats, més «Elegia a Rabelais», tot debatent la idoneïtat d'agrupar-los en un cicle líric i un altre d'antilíric, per acabar amb algunes reflexions de Joan Fuster sobre la poesia. Ismael Pelegrí, al seu torn, a «Assajar Fuster», combinant de manera original el rigor del filòleg i la creativitat de l'escriptor, transforma l'aproximació acadèmica en un veritable assaig a l'entorn, primer, d'aquest gènere literari per conèixer millor el Fuster assagista. Connecta, després, la dificultat de definició del gènere i d'accés a obres fusterianes amb mancances del nostre sistema literari i educatiu. I, finalment, reclama llegir els assaigs fusterians com a literatura que són. Antoni-Joan Pons, investigador de referència de la Menorca il·lustrada, se centra en les aportacions del Joan Fuster historiador de la cultura al «problema de la Decadència». Després d'analitzar l'origen i l'evolució del terme en la historiografia literària, ressegueix el tractament fusterià del tema des de *La poesia catalana* (1956) fins a la revisió del concepte en obres cabdals de la dècada dels seixanta al final de la seva trajectòria. Ho completa amb un apunt de la relació de Joan Fuster amb Jordi Carbonell, el redescobridor del «període menorquí de la literatura catalana», que explicaria que Fuster es referís a la Menorca il·lustrada com el model del que no va poder ser per a la cultura catalana setcentista. Finalment, Josefina Salord analitza el paper que Albert Camus va jugar en el Joan Fuster intel·lectual, assagista i traductor. Rastreja la presència de l'escriptor francoalgerià en materials diversos dels anys cinquanta per analitzar després els pròlegs de les traduccions dels seixanta i assenyalar el decalatge entre l'interès anterior i el progressiu distanciament, fruit de la seva evolució ideològica. En

aquest sentit, es detura en els articles ambivalents dels seixanta als vuitanta per concloure amb el reconeixement final que Joan Fuster fa d'Albert Camus.

Els dos darrers apartats, «En diàleg», són una de les aportacions més significatives de l'Any Joan Fuster a les Illes Balears perquè s'erigeixen en l'evidència més diàfana del valor, correspost, que va concedir al món cultural i literari insular. El tercer ofereix trenta-sis articles de Joan Fuster —precedits dels poemes d'inspiració illenca dels anys cinquanta—, que permeten resseguir la seva connexió mallorquina a través de l'Editorial Moll i de la participació a les trobades literàries de Formentor, però sobretot els grans interessos temàtics, els autors als quals retorna (de Ramon Llull i Joan Alcover a Llorenç Villalonga i Baltasar Porcel) i fins l'admiració que li susciten els novel·listes mallorquins. El quart i darrer apartat, més breu, mostra les veus insulars d'aquest diàleg mantingut a través de vint-i-un articles en què Llorenç Villalonga, Miquel Dolç, Josep Maria Llompart, Baltasar Porcel i Antoni Serra tracten de la personalitat i de l'obra fusterianes. En suma, es tracta d'un material valuós que calia compilar i posar a les mans dels lectors i dels investigadors perquè, retornant-los les veus insulars de i sobre Joan Fuster, continuïn endinsant-se en la nació literària, per dir-ho en paraules de Vicent Simbor, que l'homenot de Sueca va contribuir a engrandir.

No volem acabar sense expressar el nostre agraïment als veritables artífexs d'aquest llibre, que són tots els que —des de les més altes instàncies polítiques i culturals fins als estudiosos que es mobilitzaren i l'ampli públic que acollí activament el ventall de propostes desplegades— demostraren que volien mantenir Joan Fuster viu i present més enllà de l'any de coneixement i de reconeixement compartits. Tanmateix, si aquest llibre arriba ara a les nostres mans és gràcies a la generositat de la Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València, representada per la seva directora Carme Gregori, a la qual ha volgut afegir-se l'Institut Menorquí

d'Estudis col·laborant en la seva edició. Gràcies a tots ells confiam que aquest llibre sigui una baula significativa en l'aprofundiment de la relació entre Joan Fuster i les Illes Balears.

DAMIÀ PONS PONS

JOSEFINA SALORD RIPOLL

Comissaris de l'Any Joan Fuster a les Illes Balears

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

FUSTER, Joan (1997): *Correspondència, 1: Carner, Manent, Riba, Pla, Espriu, Villalonga*, València, Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València / Tres i Quatre.

FUSTER, Joan (2002): *Correspondència, 5: Francesc de Borja i Aina Moll, Joan Coromines, Josep Maria Llompart*, València, Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València / Tres i Quatre.

GINARD I FÉRON, David (2009): «Des de "Fora Mallorca". Contribució a l'epistolari de Francesc de Sales Aguiló a l'exili», *Randa*, 63, pp. 159-197.

SALORD, Josefina (2024): «L'Any Fuster a les Illes Balears», *Estudis Romànics*, 46, pp. 575-577.

Les commemoracions del centenari de Joan Fuster (1922-2022) han reactivat els estudis sobre l'intel·lectual de Sueca i han propiciat l'organització de trobades, reunions acadèmiques i publicacions per a aprofundir en la seua obra. El volum que tenim a les mans reuneix els treballs de setze especialistes illencs que aborden les relacions de l'escriptor amb les Illes Balears, les connexions de la seua obra i les relacions personals o literàries amb Ramon Llull, Antoni M. Alcover, Miquel Dolç, Nicolau M. Rubió, Josep Melià i Vicenç M. Rosselló, entre altres.

La mirada menorquina hi és present també amb les anàlisis dels estudiosos que, amb motiu de les jornades organitzades per l'Institut Menorquí d'Estudis i el Govern de les Illes Balears, tingueren ocasió d'eixamplar, compartir i debatre el conjunt de l'obra del nostre escriptor.

El llibre inclou un extens corpus d'articles del mateix Fuster —precedits dels poemes dedicats a les Illes i als seus escriptors— i d'altres sobre la seua obra signats per autors balears de renom.

Aquesta publicació, que veu la llum en coedició, aspira ara a esdevenir una baula significativa en l'aprofundiment de la relació entre l'intel·lectual valencià i les Illes Balears.

